

ГРЕЦІЯ

Сучасна назва держави: Грецька Республіка (*грец.* Ελληνική Δημοκρατία).

Перша згадка про народ/країну у писемних джерелах. Вперше давньогрецькі племена ахейців (JQJWŠ, JKWS) згадуються у єгипетських написах як один із «народів моря», які прийшли у XIII ст. до н. е. до кордонів Єгипту з півночі; данайці (DNJN, TNJ, DJN) згадувались з XV–XIV ст. до н. е.

Перші згадки про «Елладу» (Ελλάς) та «еллінів» (Ελλην) містяться в «Іліаді» та «Одіссеї» Гомера (поч. VIII ст. до н. е.) щодо частини племен півдня Фессалії. Як загальнонаціональна назва, ім'я «елліни» вперше зустрічається у VIII ст. до н. е. у творах давньогрецького поета Архілоха. У праці «Труди і дні» Гесіода (VIII–VII ст. до н. е.) про еллінів згадується як про єдину народність. Найбільш точне свідчення самоідентифікації греків як єдиної етнічної, мовної та культурної спільноти знаходимо в «Історії» Геродота (близько 485–425 рр. до н. е.), де зазначається, що афінян, спартанців, лакедемонян з іншими еллінами пов'язує «кровна спорідненість, спільні святилища богів, жертвопринесення на свята та однаковий спосіб життя...» (Кн. VIII. 144).

Натомість, Фукидід (460–396 р. до н. е.) в «Історії» стверджує, що лише «...після того, як Еллін з синами захопив владу в Фтіотіді, а інші міста почали кликати їх на допомогу, окремі племена одне за одним, в силу тісного спілкування, почали нарекатися еллінами, але у загальне вживання ця назва увійшла лише нещодавно...».

Назва «греки» («υραικοι») вперше згадується в Арістотеля (384–322 р. до н. е.). В роботі «Метеорологіка» (кн. 1) він пише, що в районі м. Додона (Епір) жили «ті, хто називався греками, а зараз зветься еллінами». Також Арістотель писав, що саме під іменем «греки» елліни були відомі римлянам. Спочатку ним римляни позначали греків-колоністів у Південній Італії.

Створення держави. Перший осередок державності у материковій Греції – Мікенське царство – виникло близько XVI ст. до н. е. Сучасна Грецька держава була створена в результаті війни за незалежність від Османської імперії 1821–1829 рр.

Незалежність: Днем незалежності Греції офіційно вважається 25.03.1821 р. – початок переможної національно-визвольної боротьби проти Османського панування.

13.01.1822 р. Національними зборами був ухвалений «Епідавський органічний статут», що проголосував незалежність країни. 03.02.1830 р., за Лондонським протоколом, її визнали Росія, Франція та Велика Британія.

Історичні назви держави: Афіни (XIII ст. до н. е. – 86 р. до н. е.); Спарта (VII ст. – 146 р. до н. е.) та ряд інших міст-держав; Королівство Фессалонійське (1204–1224); Епірський деспотат (1205–1448); Афінське герцогство (1205–1458); Ахейське князівство (1205–1432); Республіка Семи Островів (1800–1807); Іонічна Республіка (1815–1864); Грецька Республіка (1821–1833); Королівство Греція (1833–1924); Греція (1924–1925); Грецька Республіка (1925–1935); Королівство Греція (1935–1973); німецько-італійський протекторат «Грецька держава» (1941–1944); Грецька Республіка (з 1973).

Площа: 13195 тис. км², що дорівнює 21,9% території України.

Населення: 10 млн 783 тис. осіб (на 01.01.2016, Статистичне управління Греції).

Очікувана тривалість життя при народженні: 81,1 р. (78,5 – для чоловіків і 83,7 – для жінок) (2015, Євростат).

Етнічний склад населення: в Греції статистика чисельності національних меншин не ведеться. За даними перепису 2011 р., 91,6% населення складають греки, албанці – 4%.

Чисельність українців: 17 тис. громадян України (2011, перепис).

Столиця: Афіни – 664 тис. (агломерація Великі Афіни – понад 3 млн). **Найбільші міста:** Салоніки – 325 тис. (з передмістями 1,1 млн); Патри – 214 тис.; Іракліон – 174 тис.; Ларіса – 162 тис.; Волос – 144 тис. (2011, перепис).

Державна мова: новогрецька (XIX ст. – 1976 р. – катаревуса, з 1976 р. – димотика; розмовляє понад 97%).

Релігійний склад населення: 98% сповідує православ'я. Ст. 3 Конституції Греції зафіксовано, що «панівною в Греції релігією є ре-

лігія Східно-православної Церкви Христової». Мусульмани – 1,3% населення. На деяких островах Іонійського та Егейського морів поширений католицизм.

Державний устрій: парламентська республіка (з 1973). **Глава держави:** президент. **Глава уряду:** прем'єр-міністр.

Вищий законодавчий орган: Парламент Греції (*грец.* Βουλή των Ελλήνων – дослівно «Рада греків»). Вперше парламент було сформовано у 1843 р., хоча з січня 1822 р. кілька разів скликалися Національні збори, що виконували законодавчі функції.

Діюча Конституція: ухвалена 11.06.1975 р. (переглядалася у 1986, 2001 та 2008). Перша Конституція Греції – Епідавський органічний статут – ухвалена Національними зборами 13.01.1822 р.

Статус у відносинах з ЄС: член ЄС з 1981 р.; член Шенгенської зони з 26.03.2000 р.; член Єврозони з 01.01.2001 р.

Статус в інших провідних міжнародних організаціях, союзах: співзасновник ООН (1945); член Ради Європи (з 1949, виключена у 1967–1973); член НАТО (з 1952); співзасновник ОЕСР (1961); співзасновник ОБСЄ (1973); співзасновник СОТ (1995); член ЗЄС (1995–2011); член ОЧЕС (з 1998).

Розмір ВВП на душу населення у 2016 р. (в поточних цінах), за даними Євростату, склав 16300 євро (19 місце серед EU-28); за даними Світового банку – 17901 дол. США (39 місце в світі); за даними МВФ – 18104 дол. США (36 місце в світі).

КОРОТКА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ

На межі III–II тис. до н. е. на о. Крит виникає Мінойська цивілізація, яка вважається першим осередком державності на європейських теренах. У цей час континентальну частину території нинішньої Греції заселяли племена пеласгів, лелег та карійців. В останні сто-

ліття III тис. до н. е. на Балканський півострів з півночі вторглися племена греків-ахейців, що стали носіями Мікенської культури, розквіт якої припадає на XV–XIII ст. до н. е. Ключовими політичними подіями цієї епохи були підкорення ахейцями о. Крит та Троянська війна.

У XII ст. до н. е. з півночі у Грецію вторглися племена греків-дорійців. Вони спустошили центри ахейської державності, зайняли території Середньої Греції та Пелопоннесу, частина грецьких племен переселилася на північні острови Егейського моря та узбережжя Малої Азії.

Ахейці Аркадії, посилені припливом втікачів із сусідніх районів Пелопоннесу, зберегли свою незалежність і свій племінний склад. Аттика і Афіни, заселені плем'ям іонійців, зуміли відстояти свою незалежність.

У I тис. до н. е. територію Егейського басейну та південну частину Балканського півострова заселяли етнічно однорідні грецькі племена – ахейці, дорійці, іонійці та еолійці, які розмовляли однією мовою, хоча й мали незначні відмінності в діалектах, звичаях та релігійних віруваннях.

У IX–VIII ст. до н. е. на грецьких теренах виникає особлива форма державного устрою – «поліс» – місто-державна, яке було об'єднанням вільних землевласників та ремісників. Найвизначнішими серед них були демократичні Афіни іонійців та аристократична Спарта дорійців.

Одним із найстаріших полісів вважаються Афіни, створені у XIII ст. до н. е. легендарним Тесеєм із 12 окремих племінних поселень. Першим зводом законів Афін стали Драконтівські закони (бл. 624 р. до н. е.), у 594 р. до н. е. скасовані Солоном, який заклав основи афінської демократії (остаточного оформлення набула в ході реформ Клісфена 507–509 рр. до н. е.).

Близько 640 р. до н. е., внаслідок Мессенських війн (740–720 та 660–640 рр. до н. е.),

утворилася військова держава Спарта (на місці однойменного поселення IX ст. до н. е.). Межею VIII–VII ст. до н. е. датується Велика Ретра – перша Конституція Спарти, авторство якої приписують Лікургу. В цей період у багатьох грецьких полісах виникають тиранії, найвизначнішими серед яких є тиранія в Корінфі (657–580 рр. до н. е.) і тиранія Клісфена із Сікіона (600–570 рр. до н. е.). Прагнучи утвердити гегемонію серед еллінів, у середині VI ст. до н. е. Спарта формує Пелопоннеський союз.

У 500–449 рр. до н. е. відбувались греко-перські війни, у яких греки відстояли політичну незалежність своїх полісів від перської експансії. Очолили боротьбу проти Імперії Ахеменідів Афіни, що 477 р. до н. е. сформували Делоський союз (Перший афінський морський союз). Ключові переможні битви греків відбулися: під Марафоном (490 р. до н. е.); біля о. Саламін (480 р. до н. е.); при Платеях (479 р. до н. е.); при р. Еврімедонті у Малій Азії (466 чи 469 р. до н. е.) та при м. Саламіні на о. Кіпр (449 р. до н. е.).

Перемога забезпечила домінування Афін серед еллінських полісів. Шляхом реорганізації Афінського морського союзу у 448 р. до н. е. було створено Афінську державу. За часів правління стратега Перікла (443–429 рр. до н. е.) настає «Золотий вік» Афін.

431 р. до н. е. почалась наймасштабніша в історії Стародавньої Греції Пелопоннеська війна (431–404 рр. до н. е.) між союзами держав на чолі з Афінами та Спартою за провідну роль у Греції. У війні перемогла Спарта, що встановила свою гегемонію у Греції. Могутність Афін була підірвана.

Небажання ряду міст коритись волі Спарти спричинили Корінфську війну (395–387 рр. до н. е.), у якій проти Пелопоннеського союзу об'єднались Фіви (Беотійський союз), Афіни, Корінф та Аргос. Під тиском Персії 387 р. до н. е. було укладено мир, відповідно до якого

го усі грецькі міста на малоазійському узбережжі визнавали владу Персії, усі інші грецькі міста – оголошувались незалежними, всі союзи, окрім Пелопоннеського, розпускались. Виконання договору контролювала Спарта.

Невдоволення гегемонією Спарти призвело до Беотійської війни (378–362 рр. до н. е.), у якій Фіви (Беотійський союз) спочатку разом із Другим Афіньським морським союзом виступили проти Спарти (Пелопоннеського союзу), а потім і проти Афін та Спарти одночасно. Війна привела до розпаду Пелопоннеського союзу та ослаблення Фів. У 357–355 рр. до н. е. відбувалась війна Афін проти своїх союзників, що привела до розпаду Другого Афіньського морського союзу. Ці війни суттєво ослабили Грецію.

Водночас у цей період відбувається зміцнення Македонського царства. Протягом 350–340-х рр. до н. е. Філіп II Македонський поступово завойовує і приєднує області Північної та Центральної Греції. У вирішальній битві при Херонеї 02.08.338 р. до н. е. македонці розбивають об'єднану армію грецьких міст-держав та встановлюють гегемонію над Грецією. 337 р. до н. е. створено Коринфський союз усіх грецьких міст, окрім Спарти, під патронатом Філіпа.

Після походів Олександра Македонського 334–323 рр. до н. е. давньогрецька культура розповсюджується по завойованих східних країнах. Під час війн 323–322 та 267–261 рр. до н. е. Греція на чолі з Афінами та Спартою намагались звільнитися від македонського панування, але зазнала поразок, внаслідок яких Афіни втратили своє політичне та військове значення.

Новими потужними політичними утвореннями Греції стали Ахейський (279–146 рр. до н. е.) та Етолійський (322–189 рр. до н. е.) союзи. Їх боротьба з македонцями спустошувала край. Використовуючи тактику «поділяй і володарюй», римляни одну за одною підкорили усі грецькі держави. Остаточо римське панування у Греції було встановлене після поразки

військ Ахейського союзу в битві при Левкоптрі (146 р. до н. е.). У 145 р. до н. е. переможені грецькі міста були приєднані до провінції Македонія.

За римського панування народ зберіг свою мову, а грецька культура, філософія та мистецтва лягли в основу культурних цінностей Римської імперії. У 146 р. до н. е. – 38 р. н. е. християнство було поширене на всю територію Греції. За часів правління імператорів-просвітників Афіни знову стали центром мистецтва і політики (II ст. н. е.). Після поділу у 395 р. Римської імперії на Західну та Східну Греція стала частиною Візантійської Імперії. Грецька культура була домінуючою на теренах Східної Римської імперії. З VII ст. н. е. грецька мова визнана державною. Греки та еллінізовані грекомовні племена складали ядро Візантійської держави і відігравали домінуючу роль в економічному, політичному та культурному житті західної частини країни.

З кінця VII ст. починається масове заселення Балканського півострова слов'янськими племенами. Частина слов'янських племен оселяється на грецьких теренах, принісши на нові місця свою мову, побут і культуру.

У VII ст. досягає свого розквіту афонське чернецтво. Імператор Константин Погонат віддає півострів Айон-Орос у виключне володіння ченців, після чого тут починають виникати монастирі і створюється чернеча республіка (сьогодні – Автономна чернеча держава Святої гори Афон).

Внаслідок Четвертого хрестового походу 1202–1204 рр. на грецьких територіях виникають держави хрестоносців: на Пелопоннесі – Ахейське князівство (1205–1432); в Аттіці та Беотії – Афіньське герцогство (1205–1458); поблизу Салонік – Королівство Фессалонійське (1204–1224); в Епірі – Епірський деспотат (1205–1448).

Після розподілу завойованих грецьких земель виникають численні острівні дер-

жави під протекторатом Венеції (серед найбільших – Герцогство Наксос, Кефалонське Палатинське графство, Герцогство Лемнос, Евбейський тріархат та ін.; о. Крит був анексований Венецією (утримувався до 1668 р.).

Після захоплення Константинополя турками у 1453 р. більшість грецьких земель опинилася в складі Османської імперії. Ще в 1430 р. османи заволоділи м. Салоніки, а в 1448 р. – Епірським деспотатом. У 1458 р. вони окупували Афіньську державу, а в 1460 р. – Морейський деспотат. На початок XIX ст. лише Іонічні острови та деякі прибережні міста залишалися під владою Венеції.

Грецькі території були включені до загальної системи адміністративного устрою Османської імперії. Місцева адміністрація формувалася із представників мусульман та кодзабасів (грецьких землевласників-чиновників місцевого рівня). Повноваження органів місцевої влади поступово розширювалися, насамперед – на Пелопоннес та на о-вах Архіпелагу, залежність яких, здебільшого, обмежувалася сплатою податків. У місцевих виборах право голосу мала лише незначна частина грецького населення.

Греки як піддані Османської імперії були членами православного мілету – автономної релігійної громади на чолі із константинопольським патріархом, який мав певні адміністративні повноваження і затверджувався султаном. Найбільш привілейованою групою християнського населення були «фанаріоти» – представники грецької аристократії та торгово-лихварської верхівки, що посідали високі посади на державній службі імперії. Разом з тим, фанаріоти вважали себе спадкоємцями традицій Візантії і ставили за мету її відновлення на чолі із грецькою знаттю та з державною грецькою мовою.

У 1800 р., після звільнення російським флотом Іонічних островів від влади французів (були захоплені Наполеоном у Вене-

ції в 1797 р.), під формальним протекторатом Османської імперії було утворено першу після падіння Константинополя незалежну грецьку державу – Республіку Семи Островів. У 1807 р. острови знову зайняли французи, у 1815–1864 рр. вони як Іонічна Республіка перебували під британським протекторатом.

З початку XIX ст. почали виникати таємні грецькі революційні товариства. Провідну роль у підготовці національно-визвольної боротьби греків проти Османської імперії відіграло «Філікі Етерія» («Дружнє товариство»), засноване в Одесі в 1814 р. Афанасіосом Цакаловим (Текелі), Еммануїлом Ксантосом, Ніколасом Скуфасом. На початку березня 1821 р. керівник товариства російський генерал Олександр Іпсіланті на чолі загону гетеристів перейшов Прут і закликав народи Балкан до антитурецького повстання.

Ця подія стала поштовхом до антитурецького повстання у Греції, що розпочалося 25.03.1821 р. Скликані Національні збори 13.01.1822 р. ухвалили тимчасову конституцію, що проголосила Грецію незалежною республікою. Першим главою тимчасового уряду став Александрос Маврокордатос (1822–1823). На фоні визвольної боротьби проти турків у Греції розгорнувся і громадянський військовий конфлікт (1823–1825) між «військовою партією» на чолі з лідером інсургентів Теодоросом Колокотронісом і «партією порядку», яка прагнула до централізації країни і змогла взяти гору.

У перший рік повстання турки здійснили ряд жорстоких каральних акцій проти грецького населення, найвідомішою з яких є Хіоська різня 1822 р., у результаті якої зі 115 тис. грецького населення острова залишилося лише 2 тис. У лютому 1825 р. на заклик султана в Греції висаджуються єгипетські війська, які разом із турками протягом року захоплюють і розоряють Морею.

Перелом у ситуації відбувся в 1827 р. 11.04.1827 р. народними зборами в Трезені граф Іоан Каподистрія, колишній керівник МЗС Російської імперії, був обраний на сім років правителем Греції, а 06.07.1827 р. Росія, Англія та Франція підписали Лондонську конвенцію, у якій зобов'язались піти на активні колективні дії щодо Порти з метою домогтися визнання автономії Греції. Відмова турків призвела до Наваринської морської битви 20.10.1827 р. біля узбережжя Пелопоннесу. У битві об'єднала російсько-англо-французька ескадра розгромилла турецько-єгипетський флот.

Початок російсько-турецької війни 1828–1829 рр. та висадка французьких військ у Морей змусили турків, за Адріанопольським миром 1829 р., визнати широку автономію Греції. На Лондонській конференції 1830 р. великі держави визнали незалежність Греції у складі Пелопоннесу, Аттики, Беотії, о. Евбея та Кіклад і ухвалили рішення про перетворення її на монархію.

Внутрішні конфлікти роздирали Грецію. 09.10.1831 р. членами сім'ї Мавроміхалі було вбито першого президента Греції І. Каподистрія. Міжкланові та міжрегіональні конфлікти в країні продовжились.

У 1832 р. західні держави наполягли на наданні грецького престолу баварському принцу Оттону. За часів правління короля Оттона I (1832–1862) було запроваджено централізовану систему управління, що обмежила традиційні форми грецького самоуправління, за німецьким зразком проведено реформу армії та судової системи, збільшені податки, запроваджено цензуру преси. Під тиском податків багато селян ішли в гори, де створювали розбійницькі загони. У 1833 р. Грецька Православна церква була оголошена незалежною від Константинопольської патріархії, у 1834 р. Афіни були проголошені столицею, а в 1837 р. у них було засновано університет.

У 1843 р. проросійська партія здійснила безкровний військовий переворот, змусивши короля скликати народні збори для вироблення нової конституції. Конституція 1844 р. закріпила авторитарні принципи управління країною.

Скориставшись Кримською війною 1853–1856 рр., грецька армія увійшла в Епір та Фессалію. Щоб не дозволити Греції вступити у війну проти турків на боці Росії, англо-французькі сили окуповують Пірей та змушують Оттона I дотримуватись суворого нейтралітету.

Складна фінансова та економічна ситуація в країні, посилення розбійництва, систематичне порушення конституції призвели до заворушень, які завершилися повстанням у жовтні 1862 р. та зреченням Оттона I.

За пропозицією великих держав новим грецьким королем у 1863 р. було обрано данського принца Георга. За часів правління короля Георга I (1863–1913) у грецькому суспільстві визначальною стала ідея створення Великої Греції, яка об'єднає всі грецькі землі в межах однієї держави. У 1863 р. Велика Британія повернула Греції Іонійські острови, у 1866–1869 рр. під гаслом об'єднання з Грецією відбувалось антитурецьке повстання на о. Крит. За рішеннями Берлінської 1880 р. та Константинопольської 1881 р. конференцій, Греції були передані Фессалія та частина Епіру.

На 1893 р. зовнішній борг Греції склав 468 млн золотих франків, його обслуговування вимагало 50% щорічного національного доходу країни. Неефективне використання кредитів, зростання негативного сальдо зовнішньої торгівлі, постійне збільшення дефіциту бюджету призвели до оголошення у 1893 р. Греції банкрутом.

Нове повстання греків на Криті у 1897 р. спричинило висадку на острові десанту грецької армії. Під тиском європейських держав греки припинили бойові дії на острові, нато-

мість на Крит висадилися війська шести європейських великих держав. У 1898 р. турки залишили Крит, а острів проголошено Критською державою (1898–1913) зі збереженням формального суверенітету Туреччини. Від розгрому у війні з турками в материковій частині країни у 1897 р. Грецію вберегло дипломатичне втручання європейських країн. У результаті Греція мала лише сплатити контрибуцію та керуватись рішеннями міжнародної фінансової комісії у фінансовій системі країни. Це дозволило дещо впорядкувати фінанси країни та розпочати виплати зовнішніх боргів.

Революція «младотурків» 1908 р. та безлади у Туреччині підштовхнули Національну раду Криту до ухвалення 08.10.1908 р. декларації про возз'єднання острова з Грецією, проте під тиском Лондона Греція не визнала цього акта. Невдоволеність військових нерішучістю влади з критського питання привела до створення у 1909 р. офіцерської організації «Військова ліга». Військові також вимагали проведення реформ в армії, зменшення податкового тягаря, запровадження жорсткого контролю над фінансами країни тощо. Під їх тиском король призначив головою грецького уряду лідера критських націоналістів Елефтеріоса Венізелоса (1910–1915, 1916–1920), який доклав значних зусиль для зміцнення армії та приєднання Греції до анти-турецького Балканського союзу в складі Болгарії, Сербії та Чорногорії.

За підсумками Першої Балканської війни 1912–1913 рр., до Греції було приєднано район м. Салоніки, південну Македонію та південну частину Епіру. Також з початком війни Греція визнала акт приєднання Криту, а князівство Самос та Вільна держава Ікарія добровільно приєдналися до Греції. Під час війни 13.03.1913 р. було вбито грецького короля Георга I. Новим королем став його син, прогерманськи налаштований Константин I (1913–1917).

Загалом за підсумками Першої і Другої Балканських війн територія Греції зросла з 65 до 110 тис. км², а населення – з 2,8 до 4,4 млн осіб, що посилювало політичну та стратегічну роль країни на Балканах і в Східному Середземномор'ї.

Початок Першої світової війни активізував внутрішньополітичну боротьбу між прем'єром Е. Венізелосом, який наполягав на вступі Греції у війну на боці Антанти, та Константином I, який не бажав воювати проти німців. У результаті Греція у 1914 р. оголосила нейтралітет. Країни Антанти активно намагалися підштовхнути Афіни до вступу у війну на їх боці: з висадкою у жовтні 1915 р. в Салоніках 150 тис. англо-французького корпусу було відкрито Салонікський фронт; у липні 1916 р. Антанта оголосила морську блокаду Греції, захопила грецький флот, а наприкінці 1916 р. визнала законним грецьким урядом тимчасовий уряд Руху народної оборони в Салоніках на чолі з Е. Венізелосом. Країна фактично поділилася на дві частини з двома урядами. Під таким тиском Константин I 11.06.1917 р. зрікається престолу, а королем стає його син Олександр I (1917–1920), який не має реальної влади.

Курс Е. Венізелоса переміг. У липні 1917 р. Греція оголосила війну Центральним державам і розпочала воєнні дії проти них у Македонії та Болгарії. По закінченні Першої світової війни Греція за згодою великих держав у 1919 р. зайняла Едірне та Смірну в Малій Азії, у 1920 р. їй була передана болгарська Західна Фракія. За Севрським договором 1920 р., Греція отримала Східну Фракію, м. Едірне, Галліполійський півострів, о-ви Егейського моря та район Смірни. Потягом 1919–1922 рр. тривала грецько-турецька війна, у якій греки намагалися реалізувати план створення Великої Греції. На серпень 1921 р. греки захопили західну частину Малої Азії, але були зупинені

військами Мустафи Кемалю під Анкарою. Після цього турки перейшли у наступ, завдали грекам низку поразок та змусили їх у вересні 1922 р. залишити Малу Азію. У результаті різанини у Смірні загинуло від 30 до 100 тис. місцевих греків та вірменів.

Після цих подій у країні відбувається переворот. На вимогу військових на чолі з Ніколаосом Пластирасом Константин I (1920–1922) зрікається престолу і залишає країну. Новим королем стає його син Георг II (1922–1924). Владу в країні у свої руки бере Революційна рада, яка організовує судовий процес над винуватцями військової катастрофи, що завершився розстрілом багатьох грецьких політиків та військових.

За Лозаннським договором 1923 р., Смірна та Східна Фракія повертались Туреччині. Між Грецією та Туреччиною було проведено безпрецедентний примусовий «обмін населенням» – близько 400 тис. мусульман переїжджали до Туреччини, а 1,5 млн греків переселялись до Греції. Переселення деактуалізувало ідею Великої Греції, створило величезну соціальну кризу в країні (зростання міських нетрів, безробіття, бідності) та поставило економіку країни на межу катастрофи. Суспільне розчарування, загострення соціально-політичної ситуації, внутрішня нестабільність та падіння рейтингу промонархічних сил призвели до ліквідації монархії.

25.03.1924 р. Установчі національні збори проголосили створення Другої Грецької Республіки, Георг II поїхав у вигнання. У 1925–1926 рр. у країні була встановлена диктатура генерала Теодороса Пангалоса. Конфлікт на кордоні 1925 р. ледь не переріс у війну з Болгарією (врегульований за посередництва Ліги Націй). Обмеження свободи слова, переслідування політичних опонентів привели до усунення Пангалоса від влади в результаті перевороту, здійсненого у 1926 р. генералом

Георгіосом Конділісом. У 1927 р. було прийнято нову Конституцію, яка встановила президентську республіку.

За часів урядування Е. Венізелоса (1928–1933) було взято курс на модернізацію грецької економіки та створення робочих місць. Світова економічна криза, що вдарила по Греції, постійне протистояння республіканських та промонархічних сил загострили ситуацію в суспільстві. У жовтні 1935 р. військові на чолі з Г. Конділісом здійснили військовий переворот та за результатами контрольованого плебісциту відновили монархію. У листопаді 1935 р. король Георг II (1935–1947) повернувся до Греції.

З огляду на загрозу посилення лівих сил на чолі з КПГ, прем'єр-міністр генерал Іоанніс Метаксас (1936–1941), за згодою Георга II, встановив режим одноосібної диктатури. Парламент було розпущено, КПГ заборонена. Для стабілізації ситуації в країні Метаксас розпочав серію реформ: запроваджено восьмигодинний робочий день, мінімальну зарплату та практику підписання колективних договорів при наймі на роботу; значну увагу приділено розвитку системи соціального забезпечення та медичного обслуговування; розпочато масове будівництво житла для біженців, технічне переоснащення армії.

У зовнішній політиці Греція проводила політику балансування між Італією й Німеччиною та Англією. Проте 28.10.1940 р. Італія висунула Греції ультиматум з вимогами передати під італійський контроль стратегічно важливі пункти Греції, на що генерал Метаксас відповів відмовою (відзначається у Греції як державне свято – День Охі (гр. «Ні»). Грецька армія змогла успішно протистояти італійському вторгненню і навіть відтіснити італійців у Південну Албанію. Проте 06.04.1941 р. в Грецію вторглися німецькі війська, які до кінця місяця окупували всю країну, а 20–31.05.1941 р. – о. Крит.

Територія Греції була поділена на три окупаційні зони під контролем Німеччини, Італії

та Болгарії, створена маріонеткова Грецька держава. Конфіскація припасів у населення та зруйнована інфраструктура спричинили взимку 1941/1942 рр. голод.

Рух Опору в Греції очолив створений у вересні 1941 р. Національно-визвольний фронт Греції (ЕАМ) на чолі з КПГ. Він прагнув звільнення країни від окупації та надання народу права визначати долю державного устрою Греції. У грудні 1941 р. всі ліві партизанські загони були об'єднані у Народно-визвольну армію Греції (ЕЛАС, на 1944 р. – 150 тис. осіб). Іншою організацією руху Опору була антикомуністична Національно-республіканська грецька ліга (ЕДЕС, на 1944 р. – 12 тис. осіб). На 1944 р. більшість території країни було звільнено силами ЕАМ/ЕЛАС. У жовтні 1944 р. в Греції висадилися британські війська, а ЕЛАС звільнила Афіни та Салоніки. Не бажаючи допустити КПГ до влади, британці розпочали воєнні дії проти ЕЛАС. У лютому 1945 р. за домовленістю з британцями, в обмін на проведення загальних виборів та референдуму про долю монархії, ЕЛАС була розпушена.

У 1946 р. КПГ оголосила про бойкот парламентських виборів. Після того як на плембисциті 01.09.1946 р. було підтримано реставрацію монархії, у країну повернувся король Георг II. Протистояння між комуністами та монархістами переросли у громадянську війну 1946–1949 рр. між Демократичною армією Греції, підтримуваною Югославією й Албанією, та урядовими військами монархічного режиму, підтримуваними Великою Британією, а з 1947 р. – США. У 1947 р. КПГ була оголошена поза законом (легальний статус відновлено лише 1974 р.), десятки тисяч членів партії були заарештовані або емігрували. Війна закінчилася перемогою правих сил. У серпні 1949 р. бійці ДАГ та члени їх сімей (57 тис. чол.) перейшли албанський кордон та опинились в еміграції.

ПОЛІТИЧНА СИСТЕМА КРАЇНИ З ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ ст. ДО СЬОГОДЕННЯ

Поразка ДАГ/КПГ у громадянській війні у 1949 р. остаточно утвердила перемогу прозахідних сил у Греції та посилила роль військових у політичному житті країни. У 1950 р. було відмінено надзвичайний стан та проведено парламентські вибори у 1950 і 1951 рр. Проте надзвичайна розпорошеність політичних сил не дозволила сформувати стійку коаліцію і стабільний уряд. Водночас зберегти за монархом роль арбітра у політичній системі країни активно намагався король Павлос I (1947–1964).

З 01.01.1952 р. вступила в силу нова Конституція, що розширювала повноваження короля, обмежувала громадянські свободи, надавала гарантії іноземним інвестиціям та право жінкам брати участь у виборах. На виборах 1952 р. партія колишнього начальника грецького Генштабу маршала Александроса Папагоса – Грецька єдність – здобула 247 мандатів із 300. А. Папагос очолив уряд (1952–1955) та взяв курс на створення вільної ринкової економіки, залучення інвестицій у промисловість. Зокрема, новим законодавством Греція гарантувала захист іноземного капіталу.

Важливими зовнішньополітичними подіями цього часу були: прийняття Греції 18.02.1952 р. до НАТО; підписання 12.10.1953 р. грецько-американської військової угоди, що надавала США право розміщувати військові об'єкти на території країни; підписання 28.02.1953 р. в Анкарі Угоди по дружбу та співпрацю між Грецією, Туреччиною та Югославією (за сприяння США).

Після смерті А. Папагоса у жовтні 1955 р. його наступником став Константінос Караманліс (1955–1963), очолювана яким партія Національно-радикальний союз (створена на базі ГЄ) виграла вибори 1956, 1958 та 1961 рр. Пріоритетами нового уряду стали залучення інозем-

них інвестицій, впорядкування податкової системи, створення ринку робочих місць. У 1961 та 1962 рр. було прийнято ряд законів, що надавали пільги іноземним та грецьким фірмам, що імпортують капітали з іноземних банків.

Ключовими подіями зовнішньополітичного життя стали: підписання 09.08.1961 р. в Афінах Угоди про приєднання Греції до ЄЕС на правах асоціації (вступила в силу 01.11.1962); створення у травні 1962 р., за рішенням афінської сесії НАТО, спеціального консорціуму для надання економічної допомоги Греції, до складу якого увійшли США, ФРН та Італія; розв'язання «кіпрської проблеми». Уряд К. Караманліса, після переговорів з Туреччиною, погодився на створення незалежного Кіпру, що і відбулося у 1960 р. Натомість ліві і праві радикали звинуватили Караманліса у поразці країни з кіпрського питання та оголосили його інструментом американської політики.

На виборах 1963 і 1964 рр. перемогу отримала партія Союз центру, а її лідер Георгіос Папандреу очолює уряд (1963–1965). За його урядування розпочалося звільнення політичних в'язнів, було розширено можливості для отримання освіти, збільшено зарплати та пенсії, послаблено податковий тягар для селян, спрощено систему отримання кредитів і знижено кредитні ставки, введено мінімальні гарантовані закупочні ціни для грецьких товаровиробників.

Після відставки Г. Папандреу в країні загострилось протистояння правих і лівих політичних сил. Побоюючись приходу до влади на виборах 1967 р. коаліції лівих сил, 21.04.1967 р. група офіцерів здійснила переворот, встановивши диктаторський режим «чорних полковників». В країні було оголошено надзвичайний стан, розпущено політичні партії, заборонено збори та страйки, встановлено жорстоку цензуру, проведено зачистку армії та державних структур, опозиційні сили зазнали пересліду-

вань, дія Конституції зупинялася. 15.11.1968 р. вступала в дію нова Конституція, що забезпечувала практично необмежені повноваження прем'єр-міністра, гарантувала виключну роль збройних сил, скорочувала права парламенту та виборчі права громадян.

Спроба короля Константина II (1964–1973) здійснити контрпереворот зазнала поразки, після чого монарх 14.12.1967 р. залишив країну. Революційна рада призначила регентом генерал-лейтенанта Георгіоса Зоїтакіса, який затвердив прем'єр-міністром лідера Хунти полковника Георгіоса Пападопулоса (1967–1973). У грудні 1969 р., щоб не бути виключеною з Ради Європи, Греція сама вийшла із організації (до 1974).

Прагнучи стимулювати економічний розвиток, Хунта у 1967–1970 рр. підписала низку договорів з великими грецькими та іноземними підприємцями щодо будівництва нових промислових підприємств, прийняла закони, що забезпечили пільги великому бізнесу та гарантії іноземним капіталовкладенням. Також було проведено списання старих боргів селянам, підвищення пенсій, покращення медичного обслуговування, збільшення розмірів студентських стипендій, надання кредитів на житлове будівництво тощо. Ці заходи дозволили забезпечити високі темпи росту грецької економіки та суттєво знизити рівень безробіття.

Намагаючись легалізувати свій режим, Г. Пападопулос 01.06.1973 р. оголошує про ліквідацію монархії та проголошує себе президентом республіки. Референдум 27.07.1973 р. підтвердив рішення про ліквідацію монархії. Новий курс був підтверджений амністією політичним в'язням та поступовою заміною в урядових структурах військових цивільними. Активізація радикальних лівих сил та повстання студентів Афінського політехнічного інституту 14–17.11.1973 р., придушене збройним

шляхом, привели до усунення Г. Пападопулоса від влади в результаті військового перевороту 26.11.1973 р.

Хунту очолив генерал Дімітріос Іоаннідіс, а новим президентом став генерал Федон Гізікіс (1973–1974). Проти опозиції було розв'язано відкритий терор. Проте невдала спроба приєднати до Греції о. Кіпр 15.07.1974 р., що завершилась окупацією турецькими військами третини острова, поклала кінець режиму полковників. Після того як стало зрозуміло, що Греція не готова до війни з Туреччиною, на скликаній Ф. Гізікісом нараді грецьких політиків та військових було ухвалено рішення про відновлення цивільного управління. Уряд було запропоновано очолити К. Караманлісу.

На виборах 1974 р. впевнену перемогу отримала консервативна партія «Нова демократія» (220 мандатів із 300), після чого її лідером К. Караманлісом було сформовано однопартійний уряд (1974–1980). У ході референдуму 08.12.1974 р. 69,2% населення висловилися за скасування монархії. У 1975 р. було прийнято Конституцію, відповідно до якої Греція перетворювалася на президентсько-парламентську республіку. Це знаменувало собою завершення переходу країни від військової диктатури до демократії. Нова політична система базувалася на засадах, що забезпечували стійкість уряду шляхом зміни двох партій при владі, а президент виконував функції арбітра.

Законодавча влада в Греції належить однопалатному парламенту, що складається з 300 депутатів, які обираються раз на чотири роки за пропорційною системою. Прохідний бар'єр для партій – 3%. Лідер політичної партії, що здобула більшість, формує уряд, який має отримати вотум довіри парламентської більшості і є підзвітним їй.

Виконавча влада реалізується президентом та урядом. Президент є головою виконавчої влади, яка, натомість, реалізується

урядом. Після перегляду Конституції у 1986 р. повноваження президента були обмежені, він практично був усунутий від безпосередньої та активної участі у політичному процесі. Президент обирається парламентом шляхом таємного голосування на спеціальній сесії строком на п'ять років, з можливістю пролонгації ще на один термін.

Політичний курс країни визначає уряд. Прем'єр-міністром Греції, зазвичай, стає лідер партії, що здобула більшість на парламентських виборах. У разі, якщо жодна з партій не отримала парламентської більшості, кандидатуру висуває коаліція, а за її відсутності – партія, що отримала найбільше голосів.

Під час виборів 1977 р. відбулось утвердження в Греції двопартійної системи з постійним представництвом у парламенті комуністичних/крайніх лівих партій. «Нова демократія» знову виграла вибори (171 місце), а місце другої великої партії країни зайняв створений на базі лівого крила СЦ Загальногрецький соціалістичний рух (ПАСОК) на чолі з Андреасом Папандреу, сином Г. Папандреу.

Кіпрська проблема та питання розмежування територіального шельфу Егейського моря створювали постійну напругу у греко-турецьких відносинах. У 1974 р. через напружені відносини з Туреччиною Греція вийшла із військової організації НАТО (до 1980), проте активізувала євроінтеграційні зусилля – у 1979 р. було підписано договір про приєднання країни до Європейського Економічного Співтовариства.

На виборах 1981 та 1985 рр. перемагає лівоцентристський ПАСОК (172 та 161 місце відповідно). «Нова демократія» отримує другий результат (115 та 126 місць відповідно). КПГ двічі здобуває 13 місць і стає третьою парламентською партією.

За урядування А. Папандреу (1981–1989) було проведено реформи у сфері соціальної політики, демілітаризовано державний

апарат та деполітизовано силові структури, відмінено цензуру на твори літератури і мистецтва. В 1982 р. уряд поновив у правах політичних емігрантів і спростив процедуру репатріації. У 1986 р. було переглянуто Конституцію та обмежено функції президента. У сфері зовнішньої політики, не зважаючи на передвиборчі обіцянки щодо виходу з НАТО та виведення американських військових баз з території Греції, уряд А. Папандреу в 1983 р. підписав із США договір про оборону, відповідно до якого американські військові бази залишались у Греції, але США надавала Афінам щорічну військову допомогу в розмірі 500 млн дол.

Погіршення економічної ситуації в країні та серія корупційних скандалів у середовищі грецьких можновладців підірвали довіру до правлячої верхівки. Жодна партія не мала однозначної підтримки виборців і не могли сформувати стійкий уряд. Тому протягом червня 1989 – квітня 1990 рр. у Греції тричі відбувались парламентські вибори, на яких із незначною перевагою перемагала «Нова демократія», поки врешті не здобула 150 із 300 мандатів.

Уряд Константіноса Міцотакіса (1990–1993) розпочав втілювати програму стабілізації економіки, що передбачала значне скорочення урядових витрат, підвищення цін на комунальні послуги для населення та приватизацію значної частини державних підприємств. Ці заходи зустріли різкий спротив суспільства, що вилився у ряд страйків та заворушень по всій країні.

Створення нових держав на теренах колишньої Югославії актуалізувало для Греції «македонське питання» та загострило ситуацію всередині уряду. Міністр закордонних справ Антоніс Самарас наполягав на неприйнятності використання в будь-якій формі терміна «Македонія» в назві новоствореної держави. У 1992 р. він подав у відставку, залишив ряди «Нової Демокра-

тії» і в 1993 р. створив власну партію «Політична весна» (1993–2004), яка виступала за модернізацію країни та оновлення грецького політикуму.

У вересні 1993 р. більшість парламентарів «Нової Демократії» перейшли до лав «Політичної весни», спричинивши політичну кризу. Дострокові парламентські вибори 1993 р. забезпечили перемогу ПАСОК (170 місць). Політика уряду А. Папандреу (1993–1996) була спрямована на стабілізацію економіки та розвиток країни в дусі Маастріхтських угод. У 1995 р. за посередництва США Греція припинила блокаду Македонії, однак не зняла своїх претензій щодо назви.

Вибори 1996 та 2000 рр. підтвердили лідируючий статус ПАСОК, яка отримала 162 та 158 місць відповідно, та утвердили позиції нового лідера партії, прем'єр-міністра Константіноса Сімітіса (1996–2004). У 1996 р. Греція і Туреччина опинилися на грані війни через конфлікт щодо суверенітету в басейні Егейського моря. Відносини між країнами покращилися після двох сильних землетрусів у 1999 р. (Ізмір та Афіни), під час яких обидві країни першими надали допомогу одна одній.

Проведення курсу на скорочення соціальних видатків дозволило країні досягти певної грошово-кредитної стабільності та виконати критерії Маастріхтських угод. У 1999 р. грецький парламент ратифікував Договір про Європейський валютний союз, у 2000 р. Афіни зняли заперечення проти митного союзу між ЄС та Туреччиною, а з 2001 р. Греція перейшла на євро.

Вибори 2004 та 2007 рр. виграла «Нова демократія», здобувши 165 та 152 місця відповідно. Уряд Костаса Караманліса (2004–2009) реалізовував політику неоліберальних реформ, спрямовану на виконання директив ЄС, але погіршення економічної ситуації наприкінці 2000-х рр. призвело до посилення соціальної напруги та дестабілізувало політичну систему

Греції. У грудні 2008 р. в Афінах та інших грецьких містах відбувались жорстокі сутички ліворадикальних угруповань молоді з поліцією. Виступи були підтримані профспілками з вимогами відставки уряду, підвищення зарплат та пенсій.

На дострокових виборах 2009 р. перемогла ПАСОК (160 місць), Нова демократія – 91 місце. Водночас підвищилась популярність партій радикальної та націоналістичної ідентифікації: КПГ – 21 місце, Коаліція радикальних лівих «СІРІЗА» – 13, Народний православний рух – 15.

Необхідність проведення урядом Георгіоса Папандреу Молодшого (2009–2011) політики жорсткої бюджетної консолідації, в обмін на фінансову підтримку від Єврозони і МВФ, спричинила у 2010–2011 рр. хвилю масових акцій протесту, страйків та заворушень по всій країні, а також жорсткі дебати в середовищі політикуму. Опоненти уряду вважали, що країни-кредитори ЄС намагаються задарма скупити активи Греції, і вимагали виходу країни з Єврозони.

У травні 2011 р. уряд узгодив з ЄС та МВФ новий пакет консолідації обсягом 28 млрд євро, що викликав активний протест у суспільстві і не був затверджений парламентом. 01.11.2011 р. Г. Папандреу закликав до проведення референдуму щодо готовності громадян прийняти політику жорсткої економії бюджетних коштів в обмін на пакет допомоги ЄС. Намір провести плебісцит, по суті щодо доцільності перебування країни в зоні євро, викликав різкий спротив в ЄС, який разом із МВФ заморозив виплату Афінам фінансової допомоги, що поставило Грецію на межу дефолту. Єврокомісія зажадала письмових гарантій дотримання взятих країною зобов'язань від політичних діячів Греції та внесення необхідних змін до національного законодавства.

05.11.2011 р. кабінет Г. Папандреу отримав вотум довіри парламенту, але задля не-

допущення посилення політичної кризи, 07.11.2011 р. Г. Папандреу подав у відставку. Було створено уряд національної єдності на чолі з економістом Лукасом Пападімосом (2011–2012), покликаний забезпечити отримання фінансової допомоги від міжнародних кредиторів (насамперед через скорочення держборгу) та втримання Греції в Єврозоні, що і було зроблено.

Дострокові парламентські вибори 06.05.2012 р. продемонстрували розчарування суспільства в провідних політичних силах країни та зростання популярності крайніх лівих та правих партій. Нова демократія здобула 108 мандатів, ПАСОК – 41. Друге місце посіла «СІРІЗА» – 52 мандати, Незалежні греки – 33, КПГ – 26, ультранационалістична «Золота зоря» – 21, Демократичні ліві – 19.

Після того як жодна з партій не змогла сформувавати уряд, 17.06.2012 р. відбулись ще одні дострокові вибори, за результатами яких партіями Нова демократія – 125 мандатів, ПАСОК – 33 та Демократичні ліві – 17 було створено парламентську коаліцію та сформовано «уряд порятунку» на чолі з А. Самарасом, який проголосив метою діяльності подолання кризи і подальше перебування країни в Єврозоні. Разом з тим, результати виборів засвідчили зростання популярності ліворадикальних сил: «СІРІЗА» – 71 мандат, Незалежні греки – 20, «Золота зоря» – 18, КПГ – 12.

У грудні 2014 р. парламент не зміг обрати президента і був розпущений. На парламентських виборах 25.01.2015 р. перемогла ліворадикальна «СІРІЗА» – 149 мандатів, Нова демократія – 76, «Золота зоря» – 17, ліволіберальна «Річка» – 17, КПГ – 15, Незалежні греки – 13, ПАСОК – 13. За пропозицією лідера «СІРІЗИ» і нового голови грецького уряду Алексіса Ципраса (з 2015) парламент обрав президентом Греції правоцентриста від Нової демократії Прокопіса Павлопулоса (з 2015).

**ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО
ЗРОСТАННЯ З ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ ст.**

Економічному розвитку Греції на початку 1950-х рр. суттєво посприяли кредити, виділені в рамках «плану Маршалла». Загалом, у 1947–1966 рр. країна отримала лише від США 1 млрд 895 млн дол. економічної і 1 млрд 854 млн дол. військової допомоги (разом 3,7 млрд дол.). Провідні галузі грецької економіки, банки, кредитна система знаходилися під контролем американських монополій. Прийняття у жовтні 1953 р. Закону «Про інвестиції та захист іноземних капіталів» сприяло росту фінансових надходжень від зовнішніх інвесторів. На базі закону було укладено угоди з нафтовою компанією «Standard Oil Company of New Jersey» («Esso», США) щодо розробки покладів нафти на о. Закінтос та Пелопоннес, з компанією «Hunt Oil Company» (США) – в районі Салоніки – Катеріні, а також угоди із рядом компаній про видобування магнезиту, азбесту тощо. Станом на 1960 р. доля іноземних інвестицій склала 58% усіх капіталовкладень у країні. З американською допомогою було сформовано загальнонаціональну електромережу та відбудовано автошляхи.

Активне проникнення іноземного капіталу позитивно вплинуло на національну економіку та дозволило вдвічі збільшити обсяг виробництва у порівнянні з довоєнним рівнем. У 1950–1973 рр. за темпами економічного зростання Греція посіла друге місце в світі після Японії, демонструючи в середньому показник на рівні 7%. У 1950 р. за розмірами ВВП на душу населення держава опинилася на 28 місці в світі, а в 1970 р. – на 20. Стрімко збільшилася частка промисловості, що у 1976 р. досягла 17,4% ВВП. Це дозволило Греції 09.07.1961 р. підписати Афіньський договір щодо вступу в ЄЕС на правах асоційованого члена.

Наслідком входження до «спільного ринку» стало певне зростання експорту грецьких с/г

товарів у країні ЄЕС; збільшення надходжень іноземних капіталів із країн ЄЕС; пришвидшення темпів росту промисловості; зниження рівня безробіття. У 1962 р. було укладено одну з найбільших у повоєнній історії Греції угоду між урядом Греції, корпорацією «ESSO» (США) та грецьким підприємцем Паппасом, щодо будівництва американськими компаніями поблизу Салонік нафтоперегінного, сталеплавильного, заводу азотних добрив та інших підприємств на загальну суму 110 млн дол. Також на кінець 1961 р. 145 млн дол. склали інвестиції ФРН. Разом з тим, неодноразове зниження мита на імпортовані з країн «Спільного ринку» товари негативно позначилося на розвитку малого та середнього бізнесу.

Після встановлення у 1967 р. режиму «чорних полковників» виробнича активність і інвестиції демонстрували швидкі темпи росту. Цьому сприяло звільнення від оподаткування та ряд прерогатив, наданих іноземним компаніям при заснуванні філіалів у Греції. Лише у 1967–1970 рр. філії в Греції відкрили понад 100 іноземних компаній. Виключні привілеї, надані судовласникам, дозволили у 1967–1973 рр. втричі збільшити кількість суден, зробивши грецький флот одним із найбільших у світі.

Фінансову рівновагу Греції серйозно порушили дві нафтові кризи 70-х рр. ХХ ст. Безконтрольне проникнення іноземного капіталу, зростання державного боргу, інфляція, масове безробіття, неспроможність військового режиму впоратися зі складним господарським механізмом країни призвело до економічної нестабільності. В кризовому стані опинився торговельний флот. Однак політика жорсткої економії, впроваджувана урядом К. Караманліса (1974–1980), дозволила підтримати активне сальдо платіжного балансу країни та відносно невеликий рівень зовнішнього боргу (6,5 млрд дол. США).

Членство Греції в ЄС з 1981 р. сприяло переорієнтації національної економіки відповідно до інтересів більш розвинених країн-членів. Зниження рівня податкового протекціонізму негативно вплинуло на конкурентоздатність грецьких товарів, національна промисловість виявилася не в змозі повноцінно використати переваги торгівлі в єдиному господарському просторі. Через обмеження з боку ЄС виробництво сталі скоротилося на 30%, з країни-експортера сільгосппродукції Греція перетворилася на країну-імпортера, постраждали текстильна, швейна, шкіряна та інші галузі. Це призвело до зростання безробіття та скорочення капіталовкладень.

Прихід до влади у 1981 р. уряду А. Папандреу зумовив соціальну направленість грецької економіки. Пріоритетним став розвиток малого та середнього бізнесу, для стимулювання якого впроваджувалася пільгова система кредитування. Запроваджувалася політика «соціалізації» приватних підприємств і зміцнення державного сектору. Було створено численний адміністративний апарат із високою зарплатнею та соціальними гарантіями.

З 01.01.2002 р. у готівковий обіг країни було введено євро. Вступ до Єврозони мав двоякі наслідки. З одного боку, він стимулював економічний розвиток, забезпечив темпи зростання ВВП на рівні понад 4% та зниження інфляції з 12% до рівня 3–3,5%, а з іншого – спричинив зростання рівня державного боргу та посилення дефіциту торгового балансу.

У 2003 р. Греція демонструвала найвищі темпи економічного зростання по ЄС. ВВП зріс на 4,7%, що було найкращим показником для країни за останні 25 років. Головним сприятливим фактором економічного розвитку стала передолімпійська підготовка, що викликала значний приплив інвестицій в еконо-

мічну і транспортну інфраструктуру країни та забезпечила максимальне завантаження підприємств ряду галузей національної індустрії.

Починаючи з середини 2000-х рр., Греція стала головним реципієнтом європейських трансферів, що допомагають їй подолати відставання від стандартів ЄС. Лише на модернізацію транспортної інфраструктури та будівництво нових об'єктів напередодні Олімпіади-2004 з різних фондів ЄС було виділено понад 40 млрд євро.

Проте недостатній рівень конкурентоздатності національної продукції, відсутність привабливого інвестиційного клімату, необхідність утримувати численний апарат державних службовців, засилля корупції та масове ухиляння від сплати податків спричинили зниження економічних показників Греції.

З 2008 р. спостерігається падіння економічних показників розвитку Греції. На кінець 2009 р. національний борг склав 300 млрд євро, що перевищило ВВП. ЄС і МВФ виділили державі найбільший в історії пакет суверенної підтримки, що складає понад 50% ВВП країни (ЄС – 80 млрд євро, МВФ – 30 млрд євро) за умов суворої економії державних витратків.

В країні було розпочато програму зі скорочення бюджетного дефіциту, що передбачала проведення пенсійної, податкової і страхової реформ, лібералізацію ринку праці та ряд інших заходів. Однак уже в 2010 р. стало ясно, що Греція не виконує поставлених умов: державний борг досяг 150% ВВП; приватизацію не було розпочато; рівень безробіття зріс, а об'єм національної економіки зменшився; кредитний рейтинг впав до найнижчого в світі рівня. Масові акції протесту проти скорочення соціальних витрат та замороження зарплати відлякували потенційних інвесторів.

Затримка чергового траншу ЄС та МВФ поставила країну на грань банкрутства. Попри величезні труднощі, прем'єр-міністру Г. Па-

пандреу вдалося отримати 21.07.2011 р. пакет допомоги обсягом 109 млрд євро на три роки під 3,5 % річних. Вжиті заходи дозволили запобігти дефолту, проте відсутність структурних економічних реформ сприяє продовженню економічної рецесії.

Греція продовжує перебувати в глибокій кризі: протягом 2008–2015 рр. економіка країни падала, безробіття досягло рекордних 27,5 % (2013), відбувається скорочення бюджетних місць та вплив капіталів за кордон.

За даними Євростату, ВВП Греції (у поточних цінах) складав у 2000 р. 143 млрд євро, у 2005 р. – 199 млрд, у 2006 р. – 217 млрд, у 2007 р. – 232, млрд, у 2008 р. – 242 млрд, у 2010 р. – 226 млрд, у 2011 р. – 207 млрд, у 2012 р. – 191 млрд, у 2013 р. – 180 млрд, у 2014 р. – 178 млрд, у 2015 р. – 176 млрд, у 2016 р. – 176 млрд.

21.03.2012 р. було укладено безпрецедентну у фінансовій історії міжнародну угоду, згідно з якою Греція отримала від ЄС кредитний транш у 130 млрд євро, а банки-утримувачі грецького держборгу списали 53,5 % боргів по облігаціях, що зняло боргове навантаження ще на 100 млрд євро. Надання масштабної фінансової підтримки дозволило Греції запобігти дефолту, але не виправити економічну ситуацію. На 30.07.2015 р. зовнішній борг Греції сягнув 312,7 млрд євро, і уряд А. Ципраса повів курс на реструктуризацію й списання частини боргу. 05.07.2015 р. у Греції відбувся референдум, на якому 63,3 % громадян відхилили запропонований ЄС, МВФ та ЄЦБ комплекс заходів з фінансової політики.

Провідними галузями промисловості Греції є легка, хімічна, нафтохімічна, гірнична, паперова, цементна, металургійна. Для економіки характерні структурні диспропорції, велика залежність від іноземного монополістичного капіталу, високий рівень зайнятості у невиробничій сфері (понад 50 % ВНП). Актуальною

проблемою залишається корупція (за даними Transparency International, у 2012 р. Греція була найбільш корумпованою країною ЄС) і значний тіньовий сектор, що складає 43,2 млрд євро, або 24 % ВВП (за даними «Visa Europe», на початок 2013 р.).

ВВП традиційно формується переважно за рахунок послуг – 78,5 %, доля промисловості – 17,65 %, сільського господарства – 4 % (2011). У сфері послуг зайнято понад 65 % населення, у промисловості – понад 22 %, у с/г – 12 %.

Туризм забезпечує понад 18 % ВВП та зайнятість понад 16 % населення. Щороку Греція приймає близько 15–20 млн туристів (22 млн – 2014 р., дані Всесвітньої туристичної організації).

Важливе місце в економіці належить торговому флоту – близько 20 % ВВП. Флот, що плаває під грецьким прапором, є другим у світі і нараховує понад 2100 суден загальним тоннажем 43 млн тонн. Грецькі судновласники контролюють 18 % сукупного тоннажу світового торгового флоту та понад 56 % флоту країн-членів ЄС. Окрім того, грецьким компаніям належить близько 25 % світового флоту сухогрузів та 20 % танкерів.

Промисловість в країні розвинута непропорційно по галузевій структурі й нерівномірно розміщується територіально (близько 50 % промпродукції виробляється в районах Афін та Салонік). Індустріальне обличчя країни дотепер визначають традиційні галузі легкої індустрії: текстильна, харчова, тютюнова, посилюється експортне значення швейної продукції та виробництва будматеріалів. Лідером з виробництва цементу є компанія «HERACLES» (належить французькій групі «Lafarge»), виробнича потужність якої складає 9,6 млн тонн на рік. Найбільші цементні заводи компанії «Volos» поблизу м. Волос (виробнича потужність 4,5 млн тонн на рік; вважається найбільшою у світі) та «Milaki» на о. Евія (2,2 млн тонн на рік).

Значення сільського господарства постійно знижується, попри вигоду від субсидій ЄС, направлених на підтримку його розвитку. Лише 30% території країни придатні до обробки. Греція – лідер серед країн ЄС з виробництва бавовни та тютюну й один з найбільших експортерів оливок у світі.

У Греції розгалужена банківська система. Понад 85% ринку належить п'яти найбільшим банкам: підконтрольним державі «National Bank of Greece» та «Emporiki Bank of Greece», приватним – «Alpha Bank» та «Piraeus Bank», «Eurobank Ergasias» (входить до транснаціональної групи «European Financial Group»).

Основу енергобалансу Греції складає нафта, що імпортується з Росії (46%), Ірану (16%), Саудівської Аравії і Казахстану (по 10%), Лівії (9%), Іраку (7%) (станом на 2010 р., за даними ЄС). В країні працює чотири нафтопереробних заводи та понад 300 електростанцій (84% електроенергії виробляється ТЕС, 16% – ГЕС).

Прагнучи стати потужним транзитним енергетичним вузлом, Греція бере участь у реалізації ряду проектів: 15.03.2007 р. було підписано угоду про будівництво Росією, Болгарією та Грецією нафтопроводу Бургас-Александрополі; 29.04.2008 – про приєднання до російсько-італійського проекту газопроводу «Південний потік»; 05.03.2010 – про будівництво газопроводу IGB (Греція–Болгарія); 14.05.2010 – про прокладання газопроводу ITGI (Інтерконнектор Туреччина–Греція–Італія); 26.06.2013 – про будівництво Трансадриатичного трубопроводу (Туреччина–Греція–Албанія–Італія).

У грецькій економіці сильні позиції має американський, французький, німецький, італійський, швейцарський та китайський капітал. Частка іноземного капіталу складає: в обробній промисловості – 25%, у сфері послуг – 22%, у банківській системі – 16%, у виробничих галузях – 10%.

Найбільш значним інвестуванням стала оренда у 2010 р. китайською компанією «Cosco» грецького порту Пірей на 35 років, за що Греція отримала 4,2 млрд дол. США.

Обсяги зовнішньої торгівлі Греції (товарами і послугами) склали у 2006 р. – 108,5 млрд євро (експорт – 44,9 млрд, імпорт – 63,6 млрд), у 2007 р. – 120,5 млрд (експорт – 48,5 млрд, імпорт – 72 млрд), у 2008 р. – 131,5 млрд (експорт – 52 млрд, імпорт – 79,8 млрд), у 2009 р. – 105,6 млрд (експорт – 41,6 млрд, імпорт – 64 млрд), у 2010 р. – 108,2 млрд (експорт – 44,8 млрд, імпорт – 63,4 млрд), у 2011 р. – 109 млрд, у 2012 р. – 116,7 млрд, у 2013 р. – 113,3 млрд, у 2014 р. – 120 млрд, у 2015 р. – 111,8 млрд, у 2016 р. – 107,2 млрд (експорт – 53 млрд, імпорт – 54,2 млрд).

Головним чином експортуються харчові продукти і напої, текстиль, нафтопродукти, хімікати, а імпортуються машини та транспортне устаткування, нафта, паливо, готові вироби і хімічні продукти. Основними зовнішньоторговельними партнерами Греції є: Німеччина – 6% експорту та 9% імпорту – та Італія – 8% та 8%. Важливими експортними партнерами також є Туреччина – 11%, Болгарія – 6%, Кіпр – 5%, а імпортними – Росія – 12%, Саудівська Аравія, КНР, Нідерланди – по 5% (2012, Invest in Greece Agency).

ІСТОРИЧНІ ЗВ'ЯЗКИ ГРЕЦІЇ З УКРАЇНОЮ ДО 1991 р.

Традиція історичних зв'язків між Грецією та Україною сягає I тис. до н. е., коли мореплавці Еллади почали вести торгівлю з населенням Північного Причорномор'я. У середині VII ст. до н. е. під час Великої грецької колонізації на острові Березань було засноване перше на території сучасної України грецьке поселення – Борисфеніда. Найбільшими грецькими колоніями, що згодом стали незалежними державами, на території України були: Ольвія

(на р. Буг), Тіра (на р. Дністер), Херсонес, Керкінітіда, Феодосія, Пантікапей (у Криму). Близько 480 р. до н. е. на основі грецьких полісів Керченського півострова виникло Боспорське царство. У IV ст. до н. е. Боспор перетворився на головного постачальника хліба в Афіни. Царство існувало до VI ст. Більшість грецьких полісів була знищена у IV ст. під тиском гунів. Лише Херсонес безперервно існував до 1399 р.

Значення тисячолітньої історії грецької цивілізації на півдні України полягає в тому, що грецькі переселенці передали місцевому населенню прогресивні технології землеробства та ремесла, активно залучили його до товарно-грошових відносин, сприяли розгортанню процесів урбанізації в регіоні, долучили місцеві племена до здобутків античної культури.

Інтенсивними були політичні, економічні і культурні контакти Київської Русі та Візантійської імперії (Грецького царства), у складі якої опинилася Греція. У IX–XII ст. Дніпро став основною артерією торгового шляху «із варягів у греки», що сприяло перетворенню Києва на політичний, економічний і торговельний центр та розширенню двосторонніх зв'язків. Багато в чому саме бажання київських князів контролювати торговельні шляхи на південь спричинило серію походів русів проти Візантії, у 830-і рр., а також 860, 907, 941, 943, 970–971, 988, 1024, 1043 рр. Двосторонні відносини між країнами були закріплені в угодах 907, 911, 941, 944, 971 рр.

З візантійськими принцесами були одружені великі київські князі Володимир Святославич (978–1015) – з дочкою імператора Романа II Анною, Всеволод Ярославич (1076–1077, 1078–1093) – з племінницею чи дочкою імператора Константина IX Мономаха Марією-Анастасією, галицький князь Роман Мстиславич (1187–1188, 1199–1205) – з дочкою імператора Ісаака II Ангела Анною-Олеєю. Крім того, донька перемишльського князя Володаря Ростислави-

ча (1092–1124) Ірина була видана заміж за сина імператора Олексія I Комнена Ісаака Комнена.

Після хрещення Русі князем Володимиром у 988 р. для зведення православних храмів та вкорінення православ'я на Русь приїзять художники, архітектори, церковні діячі з Візантійської імперії. В Києві було засновано митрополічу єпархію, очолювали яку переважно греки. Першими київськими митрополитами були греки: Леонтій (991/992–1007/1008), Феофілакт (до 1018) та інші. Наприкінці X ст. на Афоні був пострижений у ченці майбутній преподобний Афанасій, який, повернувшись до Києва, заснував у першій половині XI ст. Києво-Печерський монастир та упорядкував чернече життя за зразком Афону. Перший руський монастир (Богородиці Ксилургу) на Афоні був заснований за часів князя Володимира, і ним ченці Київської Русі володіли до 1169 р. Після збільшення чисельності руських монахів їм, на їхнє прохання, було надано монастир Св. Пантелеймона, який отримав назву «Руський».

Після падіння Візантійської імперії у 1453 р. розпочалася масова міграція греків на українську територію. Наприкінці XVI–XVII ст. виникають грецькі громади у Львові, Кам'янці-Подільському, Острозі, Ніжині та інших містах. Із заснуванням наприкінці 70-х років XVI ст. Острозької колегії, яку сучасники називали «грецькою» школою, на українських землях активно працюють грецькі вчені, зокрема Емануїл Мосхопуло, Георгій Паламідіс та інші.

Чимало греків брали активну участь у Визвольній війні українського народу середини XVII ст. Віддаючи за допомогу, гетьман Б. Хмельницький 02.05. та 06.06.1657 р. видав універсали, якими надав групі грецьких купців із Ніжина право безмитної торгівлі та судову автономію, що підтверджувалися іншими гетьманами. Універсалами І. Мазепи від 13.09.1687, 19.10.1696 та 16.05.1701 р. греки

отримали релігійну автономію, були звільнені від міських податків та повинностей, юридично оформлено Ніжинське грецьке братство (1696). Загалом, у 1654–1751 рр. було видано 30 універсалів-привілеїв ніжинській грецькій громаді. У 1736 р. було завершено юридичне оформлення «Суду грецького братства», а в 1785 р. створений Ніжинський грецький магістрат. Указом 1867 р. про ліквідацію магістратів і ратуш представники грецького ніжинського братства були зрівняні у правах з російськими купцями і позбавлялися особливої уваги найменування «Греки Ніжина».

Найвідомішими греками серед державних діячів Гетьманщини є: організатор митної служби Б. Хмельницького, посол України в Стамбулі та наказний гетьман у 1678 р. Остафій Астаматій (Стоматенко), дипломат Данило Грек (Олівеберг), подільський полковник Костянтин Миглаєвський (1664–1666), переяславські полковники Степан Томара (1707–1715) та Василь Томара (1730–1732), миргородський полковник Василь Капніст (1737–1751).

Серед ченців святої гори Афон у XVII–XVIII ст. часто зустрічались колишні козаки. Близько 1580 р. на Афоні поселився український письменник-полеміст Іван Вишенський, який провів тут, з невеликою перервою, 40 років. На землях Пантократорового монастиря уродженець Полтави ієромонах Паїсій Величковський заснував у 1746 р. Іллінський козацький скит, у який поступово почали сходитися українські ченці та козаки-емігранти. Першим українським мандрівником по Греції був Василь Григорович-Барський, який у 1734–1746 рр. жив, навчався та подорожував по Греції.

Багато греків отримували освіту у Києво-Могилянській академії. Так, наприклад, у 1789–1793 рр. у ній навчався майбутній константинопольський патріарх Константій I (1830–1834). Водночас грецькі теологи

Євген Булгаріс та Нікіфор Феотокі у 1778 р. заснували Полтавську духовну семінарію.

У 1775 р. на Південь України було переселено понад тисячу грецьких родин, які під час російсько-турецької війни 1768–1774 рр. скомпрометували себе в очах турків проросійськими настроями. У 1778 р. за розпорядженням Катерини II, з Криму в Приазов'я було переселено 18,3 тис. греків. З 1779 і до 1869 р. греки, які проживали в утвореному в 1780 р. Маріупольському повіті, що включав м. Маріуполь та 29 грецьких сіл, мали своє місцеве самоврядування – з 1779 р. Грецький суд, що виконував адміністративні, поліцейські та судові функції, з 1790 р. – Думи, які обиралися виключно з греків.

У 1775 р. з емігрантів було утворене Албанське військо, у якому більшість склали греки. У 1779 р. воно було реформоване у Грецький піхотний полк, а 1797 р. – у батальйон, який проіснував до 1859 р. У 1795 р. створене грецьке воєнне поселення в околицях Одеси, відоме як грецький піхотний дивізіон (розформоване у 1819 р.). Також у 1810 р. на військових поселеннях були перетворені військовослужбовці Балаклавського грецького батальйону.

Протягом першої половини XIX ст. грецькі торгові дома практично контролювали торгівлю Одеси, Миколаєва, Херсона. Російська влада активно протегувала грекам-фанаріотам – Кантакузенам, Мурузі, Іпсіланті, Караджі та ін., надаючи їм значні земельні маєтки на Півдні України.

Чисельність греків на території України, за даними перепису 1897 р., складала 77,3 тис. чол. (з тюркомовними – 97,9 тис.), 1926 р. – 104,7 тис.

В часи Української революції 1917–1921 рр. першим дипломатичним представником УНР у Греції в січні 1919 р. був призначений Федір Матушевський. 02.03.1919 р. місія прибула до Афіні і працювала там до 01.08.1920 р., коли місію очолював уже Модест Левицький. Зага-

лом прихильно ставлячись до України, грецький уряд не зважився офіційно визнати місію.

У 1928 р. в Приазов'ї було створено три грецькі національні райони: Мангушський, Сартанський та Велико-Янісольський. У 1937–1938 рр. НКВС СРСР у рамках «великої чистки» провів «грецьку операцію» – заарештував близько 7,5 тис. греків України (з них 3,6 тис. – розстріляно), грецькі національні райони були ліквідовані, закриті грецькі школи, газети, театри.

УКРАЇНСЬКО-ГРЕЦЬКІ ВІДНОСИНИ З 1991 р.

Греція офіційно визнала Україну як самостійну незалежну державу 31.12.1991 р., а 15.02.1992 р. було підписано Протокол про встановлення дипломатичних відносин між Україною та Грецькою Республікою.

У травні 1992 р. було засноване Почесне консульство України в Греції, а в червні 1993 р. – Посольство України. У 2004 р. Україна відкрила Генеральне консульство у м. Салоніки. Першим послом України в Греції 19.02.1993 р. був призначений Борис Корнеєнко, а першим послом Грецької Республіки в Україні у 1993 р. став Васіліос Патсікакіс.

У травні 1993 р. розпочало діяльність Посольство Греції в Україні. В 1996 р. Греція заснувала Генеральні консульства у м. Маріуполь та в м. Одеса.

Політичне співробітництво між країнами демонструє сталі тенденції до розширення та поглиблення. Греція неодноразово надавала підтримку євроатлантичним та європейським устремлінням України. Саме за головування Греції в ЄС та її активного сприяння у березні 1994 р. було укладено Угоду про партнерство і співробітництво між Україною і ЄС. Грецька сторона була ініціатором укладення Меморандуму про співробітництво між МЗС України та Греції з метою наближення України до ЄС, що був підписаний 01.12.2009 р.

15.01.1992 р. відбувся перший офіційний візит прем'єр-міністра України В. Фокіна до Греції, під час якого було підписано Протокол про встановлення дипломатичних відносин між Україною і Грецією та міжурядову угоду про економічне, промислове і науково-технічне співробітництво. Особливе значення для двосторонніх відносин мав державний візит президента України Л. Кучми до Греції 11–12.11.1996 р., під час якого підписані Договір про дружбу і співробітництво між двома країнами (набув чинності 01.07.1998 р.) та Угода про співробітництво в галузі освіти, науки й культури. Важливих домовленостей політичного характеру, зокрема – щодо підтримки України в набутті нею статусу «консультативного партнера» Західного Європейського Союзу, було досягнуто під час офіційного візиту в Україну президента Греції К. Стефанопулоса 15–17.12.1997 р. Офіційні запевнення в підтримці суверенітету, територіальної цілісності і незалежності України, а також про невизнання незаконної анексії Криму та продовження санкцій проти Російської Федерації як країни-агресора грецька сторона надала Україні під час візиту прем'єр-міністра Греції Алексіса Ципраса до Києва 08–09.02.2017 р.

Розвивається й співробітництво на міжпарламентському рівні. З 2015 р. у Верховній Раді України діє Депутатська група ВРУ з міжпарламентських зв'язків з Грецькою Республікою, а в Парламенті Греції з 2016 р. – парламентська Група дружби Греція-Україна.

Існує традиційно високий рівень партнерства країн у рамках міжнародних та регіональних організацій. Так, Україна підтримала кандидатури Греції до складу непостійних членів РБ ООН на 2005–2006 рр., а Греція – входження України до РЕ. Між країнами існує активна співпраця в рамках ОЧЕС.

Станом на 2017 р. договірно-правова база двостороннього співробітництва складає 46 чинних нормативних документів.

Торговельно-економічні відносини країн демонструють тенденції до нарощення обсягів партнерства, однак сьогоднішній стан справ не відповідає реальному потенціалу українсько-грецького співробітництва.

В основі двостороннього торговельно-економічного співробітництва лежить міжурядова угода про економічне, промислове та науково-технічне співробітництво від 25.07.1991 р. Важливою складовою розвитку співпраці є діяльність українсько-грецької Міжурядової спільної робочої групи з питань економічного, промислового та науково-технічного співробітництва, що діє на підставі міжурядової угоди від 01.09.1994 р. (засідала у 1996, 1999, 2001, 2006 та 2011 рр.). Подальшій активізації ділового співробітництва між бізнесменами двох країн сприяє діяльність Греко-української торгово-промислової палати.

Обсяг двосторонньої торгівлі товарами та послугами, згідно з даними Держстату України, у 2004 р. становив 247 млн дол. США, у 2005 р. – 287 млн, у 2006 р. – 281 млн, у 2007 р. – 511 млн, у 2008 р. – 712 млн, у 2009 р. – 294 млн, у 2010 р. – 373 млн, у 2011 р. – 532 млн, у 2012 р. – 511 млн, у 2013 р. – 617 млн, у 2014 р. – 608 млн, у 2015 р. – 447 млн, у 2016 р. – 441 млн (експорт – 187 млн, імпорт – 254 млн).

За даними 2016 р., у структурі українського експорту до Греції найбільшу частку складають насіння і плоди олійних рослин (31,3%), чорні метали (29,7%), зернові культури (11,1%), жири та олія (5,9%). Водночас із Греції найбільше імпортуються нафта і продукти її перегонки (60,5%), істівні плоди та горіхи (9,2%), фармацевтична продукція (5,4%).

Обсяги інвестицій із Греції в Україну, за даними Держстату, становлять 123,4 млн дол.

США (на 01.07.2017) понад 85% яких спрямовано в фінансову діяльність. В Україні діє 117 підприємств за участю грецького капіталу (станом на 01.01.2011). Водночас станом на 01.01.2009 р. резидентами України інвестовано 1,6 млн дол. США в економіку Греції та діяло одне підприємство з українськими інвестиціями. Задля активізації співпраці у сфері інвестицій 06.10.2011 р. було підписано Меморандум про взаєморозуміння між Державним агентством з інвестицій та управління національними проектами України і Грецькою державною агенцією «Invest in Greece».

Серед грецьких компаній, що активно діють на українському ринку, варто відзначити «Eurobank», якому з 2006 р. належить ВАТ «Універсал Банк», «Piraeus Bank Group», якій з 2007 р. належить ПАТ «Піреус Банк МКБ», «Alpha bank», якому з 2008 р. належить «Астра Банк», «ΜΗΧΑΝΙΚΗ Α.Ε.», «ΓΕΡΜΑΝΟΣ Α.Ε.», «Διεθνής Ενεργειακή Τεχνική ΑΕ», «Alumil S. A.», «Balcan», «Etem A. E.», «Profilco S. A.», «Yioula Glassworks» та інші.

Масштабні будівельні проекти в Україні з 1995 р. реалізовує ПІІ «Міханікі Україна» (належить «Μηχανική Α. Ε.»). Так, в Одесі (2004) збудовано торгово-адміністративний центр «Афіна», а в Маріуполі (2008) офісний центр та грецький культурно-просвітницький центр «Меотіда». Завершуються будівництво комплексів «Дельфіни» (Одеса) та «Артеміда» (Київ).

Греція традиційно виступає одним із найбільших замовників української суднобудівної продукції. На верфях України грецькими компаніями було розміщено замовлення на будівництво: «Lavinia corporation» – 16 великотоннажних рефрижераторних суден на Миколаївському суднобудівному заводі ім. 61 комунара; корпорацією «Avin International S. A.» – 9 танкерів на Чорноморському суднобудівному заводі; «Eletson corporation» – 6 танкерів-продуктово-

зів на Керченському суднобудівному заводі; компанією «ЕРЕ» – 9 спеціальних суден для боротьби із забрудненням акваторій морських портів на Маріупольському суднобудівному та судноремонтному заводах; 5 насипних суден на заводі «Океан». Загалом сума контрактів на будівництво кораблів на заводах України лише на 2000 р. сягала 1,5 млрд дол. США.

Конструктивно розвивається партнерство між країнами й у військовій та військово-технічній сфері. Зокрема, Греція активно сприяла реалізації проекту Цільового фонду програми НАТО «Партнерство заради миру» зі знищення 133 тис. тонн боєприпасів і 1,5 млн одиниць стрілецької зброї та легких видів озброєнь в Україні. Грецький та український уряди виступили ініціаторами проекту, Греція взяла на себе керівництво підготовкою і реалізацією його перших етапів, спільно з Туреччиною та Німеччиною виділила кошти.

З 1995 р. розвивається співробітництво між ВМС ЗС України та Греції. Грецькі військові моряки постійно беруть участь в українсько-американських навчаннях «Сі-Бриз» в Україні. В межах Концепції бойових тактичних груп, спрямованої на забезпечення колективної безпеки, ВМС ЗС України з 01.07.2011 р. беруть участь у чергуваннях у складі південної Бойової тактичної групи ЄС «Хелброк» (Греція – Болгарія – Румунія – Кіпр).

Греція – перша країна-член НАТО, що зробила серйозне оборонне замовлення Україні, підписавши у 2000 р. контракт на поставку до Греції двох малих десантних кораблів на повітряній подушці типу «Зубр» на суму близько 100 млн дол. США.

Активно розвивається співробітництво у сфері використання відновлювальних джерел енергії. З 2011 р. ТОВ «Eneco Ukraine Ltd» (дочірня компанія грецької «Eneco Wind Energy Investment Fund Ltd») реалізується інвестиційний проект з бюджетом 793 млн євро

з будівництва та введення в експлуатацію вітроелектростанцій у п'яти районах Херсонської обл. потужністю до 380 МВт. У 2011 р. також було підписано угоду щодо будівництва «Eneco Ukraine Ltd» вітропарків на території Ленінського району АР Крим сумарною потужністю до 500 МВт. (вартість проекту 71 млн євро).

У сфері телекомунікаційних послуг ще наприкінці 1990-х рр. грецька «OTE» та «Укртелеком» реалізували спільні проекти з розбудови мережі WILL у Львівській області (проект «Українська хвиля»), співпраці у волоконно-оптичних лініях зв'язку (BS FOCS, KAFOS, TEL). З 2004 р. на українському ринку активно працює компанія «Germanos S. A.», представлена ЗАТ «Германос Телеком Україна». На 2009 р. мережа компанії нараховувала понад 54 салони телекомунікаційної техніки, проте наприкінці року діяльність «Germanos S. A.» на українському ринку було скорочено шляхом закриття мережі салонів роздрібної торгівлі. Інтереси групи в Україні представляє також ТОВ «Санлайт Україна С. РЛ.», що спеціалізується на виробництві та реалізації акумуляторів, систем безперервного електропостачання та дизель-генераторів.

Наявна договірно-правова база надає планомірного та довгострокового характеру розвитку науково-технічному та освітньому партнерству. 15.01.1992 р. було укладено міжурядову угоду про економічне, промислове та науково-технічне співробітництво, 11.11.1996 р. – про співробітництво у галузі культури, освіти і науки (набрала чинності 08.06.2000 р.). 30.05.2001 р. між міністерствами освіти було підписано Протокол про наміри щодо співробітництва в галузі вищої освіти.

Налагоджено партнерство інститутів НАН України із грецькими науково-технічними установами, організаціями, науково-навчальними закладами. Так, у 1993 р. в Інституті історії України НАНУ було створено «Кабінет історії українсько-грецьких відносин НАН

України», очолювала відомий вчений-еллініст к. і. н. Н. О. Терентьєва. В 2001 р., у рамках угоди між Інститутом колоїдної хімії та хімії води НАНУ і Національним університетом ім. І. Каподистрії м. Афіни (за підтримки уряду Греції) був заснований Міжнародний центр дослідження води. У 2003–2006 рр. Інститутом хімії високомолекулярних сполук НАНУ спільно з Інститутом фізичної хімії Національного центру наукових досліджень Греції «Демокритос» за програмою НАТО «Наука заради миру» було створено композиційні матеріали блочного та еластичного типу «поліуретан-активоване вугілля».

У рамках двосторонніх програм та проєктів взаємодіють понад 40 наукових установ та організацій України і Греції, між українськими та грецькими ВНЗ укладено понад 20 прямих угод про співпрацю. Масштабною подією стало проведення у 2001 р. Днів освіти України в Афінах, під час яких були представлені 16 провідних українських університетів. Наукове співробітництво здійснюється також у рамках Угоди про співробітництво між Державною архівною службою України та Генеральним архівом Грецької Республіки (від 30.05.2011 р.).

У рамках програм з вивчення новогрецької мови та культури Фонду державних стипендій Греції та Міннацосвіти Греції лише в 1992–1999 рр. у Греції пройшов стажування 191 стипендіат з України.

За даними перепису населення 2001 р., в Україні проживає 91,5 тис. греків. З них 77,5 тис. чол. (84,5%) – у Донецькій обл. Характерною ознакою грецької діаспори України сьогодні є високий ступінь її організованості: у 19 областях України діють 102 національно-культурні грецькі товариства. Більшість із них об'єднані у всеукраїнську організацію – Федерацію грецьких товариств України з центром у м. Маріуполь. ФГТУ була створена у 1995 р. за ініціативи Маріупольського і Донецького

міських товариств греків шляхом реорганізації Ради греків України (діяла з 1989 р.). Українські греки є активними учасниками українського політичного процесу, понад 10 греків обирались народними депутатами України.

Центром грецької освіти і національного відродження в Україні та на пострадянському просторі є Маріупольський державний університет (заснований 1991 р. як Маріупольський гуманітарний коледж при ДонДУ). З 1994 р. в МДУ діє факультет грецької філології, в 2005 р. – відкрито Інститут грецької діаспори; в 2006 р. – акредитовано Екзаменаційний центр Міннацосвіти Греції з правом проведення іспитів на отримання Міжнародного сертифіката з новогрецької мови; з 2008 р. – відкрито Інститут українсько-грецької дружби та елліністичних досліджень.

Фахівців із грецької філології в Україні також готують у Київському, Львівському, Таврійському національних університетах, Київських національному лінгвістичному та славістичному університетах. З 2009 р. в Національному університеті м. Афіни на відділенні слов'янських мов Філософського факультету започатковано викладання української мови.

У 1994 р. відкрито Одеську філію Грецького Фонду культури. У співпраці з Історично-краєзнавчим музеєм Одеси ОФГФК у 1994 р. перевела Музей «Філікі Етерія», що функціонує з 1979 р., у будинок, де власне товариство і було засноване. З 2001 р. Філія є першим в Україні уповноваженим екзаменаційним центром грецької мови Міннацосвіти Греції.

Вивчення новогрецької мови в Україні було започатковано в 1987 р. у двох школах м. Маріуполь. У 1995/1996 н. р. новогрецьку вивчало 1876 учнів у 35 загальноосвітніх навчальних закладах; у 2000/2001 н. р. – 5000 учнів у 66 ЗНЗ; 2007/2008 н. р. – 5953 учні у 100 ЗНЗ; 2010/2011 н. р. – 5821 учень у 89 ЗНЗ. З 1998 р. в місцях компактного прожи-

вання греків діють спеціалізовані школи з поглибленим вивченням новогрецької мови, історії, культури, традицій Греції та греків України.

За підтримки Греції у 2003 р. в Маріуполі було збудовано Грецький діагностичний медичний центр.

Щорічно Дні грецької культури проходять у Києві, Одесі, місцях компактного проживання греків України. У 2002 р. в Афінах вперше було проведено Дні української культури в Греції. В листопаді 2003 р. у м. Афіни пройшли Дні пам'яті, присвячені 70-й річниці Голодомору 1932–1933 рр. У 2006 р. відбулися Дні України в Греції, у рамках яких було відкрито пам'ятник Т. Шевченку (скульптор – В. Зноба) і українсько-грецький культурний та бізнесовий центр «Дімархія». 2008 р. відбулося відкриття Культурно-інформаційного центру України при українському Посольстві в Греції.

У рамках розвитку побратимських зв'язків між регіонами України та Греції станом на 2006 р. було укладено понад 35 угод між адміністративними одиницями двох держав.

Традиційним напрямом гуманітарної співпраці є оздоровлення українських дітей в Греції. Щорічно таку можливість на безоплатній основі надають мерія м. Афіни та інші муніципалітети Греції, церковні громади (протягом 15 років оздоровлення в Греції понад 3500 українських дітей-сиріт реалізує настоятель монастиря Преображення Господня Сагмата Св. Митрополії Фів та Левадії архімандрит Нектаріос Антонопулос).

Українська громада Греції складається здебільшого з представників т. зв. «четвертої хвилі» еміграції. З урахуванням нелегальних мігрантів, чисельність української громади на 2011 р. складала, за інформацією різних джерел, від 30 до 120 тис. осіб. За інформацією Посольства України в Греції, чисельність української громади на 2017 р. становить близько

30 тис. осіб, 25 тис. з яких – представники тимчасової трудової міграції.

У 1998–2002 рр. відбулося організаційне становлення української громади в Греції. У країні функціонує: Асоціація українців Греції «Український журавлиний край», Товариство української діаспори «Українсько-грецька думка», Український культурно-освітній центр «Берегиня», Товариство українців м. Пірей, Грецько-українське товариство дружби та співпраці «Спілка», Центр підтримки і розвитку української культурної спадщини «Трембіта». При товаристві «Українсько-грецька думка» діє українська недільна школа, при Культурно-освітньому центрі «Берегиня» – факультативна і суботня українські школи. В Афінах є Українська греко-католицька громада Св. Миколая, що діє при парафії Святої Трійці.

У 1997–1999 рр. регулярно виходила газета українців «Вісник-Агеліафорос». Також виходить друком україномовна сторінка газети «Афіни & Еллас». Товариством «Українсько-грецька думка» було проведено п'ять міжнародних Форумів української діаспори в Греції (2006, 2007, 2008, 2010, 2012 рр.).

ОБ'ЄКТИ КУЛЬТУРНО-ЦИВІЛІЗАЦІЙНОЇ СПАДЩИНИ

До Списку об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО в Греції протягом 1986–2016 рр. були включені: храм Аполлона Епікурейського у Бассах (V ст. до н. е.); руїни м. Дельфи (VI ст. до н. е.); Афінський акрополь (V ст. до н. е.); гора Афон; монастирі Метеори (XI–XV ст.); ранньохристиянські і візантійські пам'ятники у м. Салоніки IV–XV ст.: базиліка Св. Дмитрія, базиліка Св. Софії, церква Святих апостолів, арка і гробниця Галерія, храм Св. Пантелеймона, Панагія Халкеон, храм Св. Миколая Орфаноса, церква Ахіропїтос, монастир Латомос; храм Асклепія в Епідаврї (IV ст. до н. е.); середньовічне м. Родос (1309–1523); стародавнє м. Містра (1249);

археологічні пам'ятки Олімпії (X ст. до н. е.); островів Делос (III тис. до н. е.); візантійські монастирі Дафні, Осіос-Лукас і Неа-Моні (X–XII ст.); давній порт Піфагорей і храм Гери на о. Самос (III тис. до н. е.); археологічні пам'ятки першої столиці Македонії Егі (Вергіни) (XI ст. до н. е.); археологічні пам'ятки Мікен і Тірінфу (XV–XII ст. до н. е.); історичний центр з монастирем Івана Богослова і печерою Апокаліпсису на о. Патмос (X ст.); стародавнє м. Корфу (VIII ст. до н. е.); археологічні пам'ятки м. Філіппи (IV ст. до н. е.).

Також до видатних об'єктів культурно-цивілізаційної спадщини Греції відносяться: мінойський Кносський палац на острові Крит (1700-і рр. до н. е.); руїни м. Нікополь (31 р. до н. е.); м. Лавріон; гора Олімп; район озера Преспа із збереженими пам'ятниками візантійської та пізнішої епох; Національний парк Дадія-Лефкімі-Суфліон; Національний парк Самарія.

До шедеврів усного і нематеріального культурного спадку людства в Греції ЮНЕСКО віднесла середземноморську дієту (спільно з іншими країнами).

Електронні джерела:

Сайт уряду Грецької Республіки: <http://www.government.gr>

Сайт Президента Грецької Республіки: <http://www.presidency.gr>

Сайт Парламенту Грецької Республіки: <http://www.hellenicparliament.gr>

Сайт Статистичного управління Греції: <http://www.statistics.gr>

Посольство України в Грецькій Республіці: 2, Stephanou Delta Str. – 152 37 Filothei; <http://www.mfa.gov.ua/greece>

Посольство Грецької Республіки в Україні: 01901, м. Київ, вул. Панфіловців, 10

Одеська філія Грецького Фонду культури: м. Одеса, 65026, Красний провулок, 20; <http://www.hfcodessa.org>

Література:

Сергеев В. С. История Древней Греции. – СПб., 2002. – 702 с.

Греция. История страны / *Т. Ботсвейн, К. Николсон.* – М.; СПб., 2007. – 512 с.

Срібняк І. Країнознавство (Греція): Навч. посібник. – К., 2005. – 120 с.

Пелешко А. Становлення незалежної грецької держави (кінець XVIII – перша половина XIX ст.). – К., 2009. – 311 с.

Улуян А. А. Политическая история Греции XX века: учеб. пособие. – М., 2004. – 196 с.

About Greece / editor: G. Douskas, P. Smerlas. – Athens, 2004. – 530 p.

Булик М. В. Соціально-політичний розвиток Греції в умовах європейської інтеграції: автореф. дис. ... канд. політ. наук. – К., 2011. – 20 с.

Дьоміна М. О. Українсько-грецькі відносини: історичні передумови та сучасний стан розвитку: дис. ... канд. іст. наук. – О., 2004. – 226 с.

Ілюк Т. В. Українсько-грецькі зв'язки в галузі культури та освіти: 1991–2007 рр.: дис. ... канд. іст. наук. – К., 2009. – 189 с.

Терентьєва Н., Балабанов К. Греки в Україні: історія та сучасність. – К., 2005. – Т. I. – 350 с.; Т. II. – 318 с.

Слюсаренко О., Терентьєва Н. Торгово-економічні зв'язки України і Греції: історичні традиції та союдення. – К., 2005. – 383 с.

Т. В. Ілюк